

PRAKALBA

Šitai, mieli žemaičiai, jums pasakas į rankas duodame, ne iš kitos kokios kalbos perguldytas, bet prigimtojų mūsų kalboj surašytas. Jūs tikrai, mieli žemaičiai, su meilinga širdžia teikitės priimti!

Senose gadynešose kone visi išminties ir teisybės mokytojai savo pamokslus per pasakas arba prilyginimus žmonėms pranešdavo. Galime daug tokių paveikslų ir parodų išrasti ir išaiškinti, mūsų vienok prakalbos kitas yra galas. Be to, dar kiekvienas ir tarp žemaičių rasis, kursai tą teisybę darodys, primindams pamokslus senųjų tėvų, per prilyginimus išguldytus. *Ezopą* vienok grikoną, frigionų žemėje penkis šimtus keturias dešimtis ir devynis metus pirm Kristaus užgimimo iš vargdieniškų tėvų gimusį, pirmuoju išrastoju pasakų esant visi senų dienų rašytojai tvirtina. Pagal visotimą žinią jis yra pirmas, kurs, vaikščiodamas per grikonų žemes, savo pasakas vietoj didžiųjų pamokslų vartodavo; tapat ir kiti mokytojai rytų žemės darydavo. Sekančiose vienok po jo gadynešose pasakos darbu daugio rašytojų tapo. - Jau grikonys, Ezopo paminkslą garbėje laikydami, jo pasakas į knygas liepė surašyti; kurios tuo kartu liuosoj kalboj ištaisytos, lig šiuomet užsilaiko. Ne gana to, dar daug kitų atsirado, kurie eilėmis, tai yra surišta kalba, jas rašyti pasigundo. Tokiu būdu pas rymionis *Fedras*, pas prancūzus *Lafontenas*, o pas lenkus garsingas *Krasickis* pirmaisiais pasakų rašytojais pasirodė.

Rados vienok vyrai, kurie, neužmiršdami ir neniekindami prigimtos savo žemaitiškos kalbos, bandė ir joj rašyti pasakas ir tame daikte juk paskutiniaus nepasiliko; nesang jie dar darodė, jog lygiai, tai yra taip gražiai ir dailiai, gali žemaitiškoj kalboj ką nors rašyti ir aukštas giesmes ir dainas dainuoti, kaip ir kitose jau išdailintose kalbose. Negana to, dar anie savo raštais patvirtino, kad mes žemaitiškoj kalboj, taip kaip senų dienų grikonai ir rymionys savo kalbose, eiles *pėdomis*, tai yra mieromis, galime rašyti.

Tokiu vyru yra *Krizas Donelaitis*, iš lietuviškų gimdytojų Lazdynėlių kieme, parapijos Žirgupėnų, Prūsuošose, metuose 1714 gimęs. Karaliaučiuje dievo moksle išmokintas, Tolminkiemio plebonu pastoj metuose 1743, kur garbėje metuose 1780 numirė. Tas dievotarnis ir dievobaimingas, ir pilnas teisingos dvasios vyras ne tikrai pasakas, kurias gale šių knygielių randate, bet dar ir kitas aukštas giesmes: apie *pavasario linksmybes*, *vasaros darbus*, *rudenio gėrybes* ir *žiemos rūpesčius* išmislijo, kurios vertos yra, kad kožnas lietuvininkas ar žemaitis, savo tėviškę mylės, jas skaitytų. - Garbingas ir didžiai mokytas vyras *Dr. L.G.Rėza* išdavė tas jo aukštas giesmes su vokišku išguldytu Karaliaučiuje metuose 1818, po antrašu: *Das Jahr in vier Gesängen, ein ländliches Epos aus dem Lithauischen des Christian Donaleitis, genannt Donalitus, in gleichem Versmaab ins Deutsche übertragen*. Šičia tas patsai Rėza ilgą ir labai mokyta pratarimą yra vokiškai rašęs, kur plačiai apie Donelaičio gyvatą ir darbus, kaipo didį ir mažne pirmą dainuotoją Lėtų žemės, pasakoja. Iš čia dar dasižinojome, kad Donelaitis ir gromatas tuo pačiu būdu - eilėmis - rašė, bet tos nebspaustos rankos raštuose guli.

Norintiems pažinti rašymo būdą Donelaičio surištojų kalboj, tai yra eilėšose, dedame šičia tyčiomis pluoštėlį iš aprašo rudens:

— ∪ | — ∪ | — ∪ | — || ∪ ∪ | — ∪ | — ∪ ∪ | — ∪

Žemė su visais || pašaliais įmursi verkia,

— ∪ | — ∪ | — || ∪ | — ∪ | — ∪ ∪ | — ∪

Kur pirm du kuinu || lengvai mums pavežė našta,

— ∪ ∪ | — ∪ ∪ | — || — ∪ ∪ | — ∪ ∪ | — ∪

Jaugi dabar keturiais || arkliais pavažiuoti nepigu.

— ∪ | — ∪ | — || ∪ | — ∪ | — ∪ ∪ | — ∪

Ratas ant ašies || braškėdams sukasi sunkiai

— ∪ ∪ | — ∪ | — || ∪ | — ∪ | — ∪ ∪ | — ∪

Irgi, žemes biaurias || išplėsdams, teškina šmotais.

— ∪ | — ∪ | — || ∪ | — ∪ | — ∪ ∪ | — ∪

Vei, laukų sklypai, || visur skendėdami, maudos,

— ∪ | — ∪ | — || ∪ | — ∪ | — ∪ ∪ | — ∪

O lytus žmonėms || teškėdams nugarę skalbia.

.....

— ∪ | — ∪ | — ∪ || — ∪ ∪ | — ∪ ∪ | — ∪

Ak, kur dingot, giedros || jūs gi pavasario dienos,

— ∪ | — ∪ | — || ∪ | — ∪ | — ∪ ∪ | — ∪

Kaip mes, pirmąsyk || stubos atverdami langus,

— ∪ | — ∪ | — || ∪ | — ∪ | — ∪ ∪ | — ∪

Šildantį šiltos || saulelės spindulį jautėm?

— ∪ | — ∪ | — || ∪ | — ∪ | — ∪ ∪ | — ∪

Lyg kaip sapnas koks, || kurį miegodami matom,

— ∪ ∪ | — ∪ | — || ∪ | — ∪ | — ∪ ∪ | — ∪

Ogi pabudę jo || po tam trumpai paminėjam,,

— ∪ | — || ∪ | — ∪ | — || ∪ | — ∪ ∪ | — ∪

Lygiai taip || prašoko mums || su vasara džiaugsmas.

Toks yra senovės gadynių rašymo būdas pėdomis (pedes poetici), arba mieromis, eilių, tai yra surištos kalbos, rasi ir įkyrus kitiems, vienok labai gražus ir meilingas tiems, kurie moka gerai jas skaityti.

Jau minavotas garbingas vyras Rėza metuose 1824 išdavė vėl knygelę, po antrašu: *Aisópas arba Pasakos iš Grykonų kalbôs pergulditos per D.L.J. Rhesa*, kur gale pridėjo Donelaičio pasakas, kurias mes šičia taipogi išduodame, nieko neatmainydami ir rašymo būdą lietuvininkų Prūsų, pagal vokišką ir grikonišką kalbą ištaisytą, užlaikydami. Jis taipogi ir šičia prie tos savo knygelės labai gražią prakalbą, bet lietuviškai rašė; o turime prisipažinti, kad mūsų pratarime dabarčiui gyvais jo žodžiais daug vietose pasakojome.

Mūsų šalyse vienok, kaip antai Žemaičiuose, nors daug esti raštininkų, kurie gražiai visokias eiles surašė, vienok, kiek mums žinoma, maž yra tokių, kurie pasakas žemaitiškai rašytų. Garsingas per visus Žemaičius ir garbingas, kaipogi mokytas vyras, Dionizas Paškevyčia, kurio plunksna daug visokiose eilėse pažįstama visiems yra, ar kuomet pasakas rašytų? - nėra žinoma! Pažįstami iš garso Žemaičių raštininkai yra Kobeckis ir Valinavyčia, bet tudviejų vyrų raštų niekur suvokti negalėjome. Matoma taigi, kad tie visi garbingi vyrai, netrokšdami teisingos šlovės ir tuščio garso šio pasaulio, slėpdami savo darbus, didžią mokslams Lemaičių žemės atneša iškadą.

Puolė man į rankas šešios pasakos *Simono Stanevyčios žemaičio*, nekados mokyтино Akademijos Vilniaus, ir tos, kaipo daिलios plunksnos vaisius, vertos buvo apreiškimo šalip pasakų Donelaičio. Vienok reikalas pasakyti, kodėl Simono Stanevyčios pasakas pirmoj vietoj padėjome? Šitai ne kita kokia priežastis buvo, kaip tiktai, kad Jis yra mūsų žemės rašytojas: kad tuo tarpu Donelaitis, nors lietuvininkas, bet prūsas. - Gale pasakų Sim. Stanevyčios žem. rasite taipogi *aukštą dainą*, po antrašu „Šlovė Žemaičių“, nuo to paties raštininko rankos, kurią ir man, lietuviui, skaitant, saldu rodės ir teisingai, kaip ten parašyta yra, prasidžiugau. - Ant galo išpažinti mums reikia, kad nieko nežinome, ar šis mūsų garbingas vyras ir raštininkas Simonas Stanevyčia žemaitis daugiaus turi surašytų pasakų? Ar ir dabarčiui vis rašo? Kaip tolimi ir nebuve dar Žemaičiuose, iš niekur dasižinoti negalėjome. Vienok tikimės, jog Jisai ir toliaus bėngs savo šlovingą darbą, o kaipo dar jaunas (kaip mums sakyta) ir daugiaus galės išdūmoti ir surašyti. O idant Jam meilingas dievas padėtų!

J.J.V.Lietuvis
nuo Šventos upės krašto

Rašyta Vilkmėrgėj
m. 1828, mėnesij
birželio, dienoj 27.

SIMONO STANEVYČIOS ŽEMAIČIO

Lapė ir juodvarnis

Tupėdams pušyj, mėšę juodvarnis turėjo,
Lapė alkana ant jo iš krūmo veizdėjo
Ir, norėdama mėsa pagauti,
Rūpinos, kaip reik varna apgauti.
Tartumei nuliūdusi pas pušį atėjo
Ir beprotį juodvarnį taip girti pradėjo:
„Kas tavo gražumo!
Kas plunksnų skaištumo!
Žodžiu tariant, iš paukščių tu esi gražiausias.
O taip tarpe jų visų gali būt pirmiausias.
O idant balsą turėtumei,
Ištikrai karaliūm būtumei."
Žioptelėjo varnis, balsą rodydamas savo,
Pametė mėšą... Lapė pagavo
Ir nubėgo tekina, nes mėsa patiko, -
Juodvarnį paliko.

Lapė ir žąsų

Lapė alkana pakiemiais bėgiojo,
Sau maisto ieškojo.
Viduj prūdo plaukančių žąsų būrį mato,-
Kaip jos klykau', kaip nardo, kaip uodegas stato.
Tyko lapė ant krašto, suskliaudusi ausis,
Pabraukusi uodega, primerkusi akis.
Bet kad niekaip prigauti žąsų negalėjo,
Ir alkanai nuo prūdo pabėgti reikėjo:
„Kam turiu, - sako, - žąsis nekaltas draskyti!
Pritink lapei su paukščiais sandarą laikyti."

Žmogus ir levas

Žemaičių pasaka

Po žaliąsias girias vaikščiojo žmogus,
Ir tenai jį levas sutiko smarkus.
Abudu nemažu: viens girių ponas,
O antras laukų ir kaimų valdonas.
Tarp tokių, kaip sako, meilės nerasti,
Tą tiesą ir dabar galim suprasti.
Nesang žmogus levą kaip tikt pažino,
Tuojaus iš piktumo velniu vadino,
O kirviu, su kuriuom medžius kapojo,
Metė ing levą ir pažeidė koją.
Po kiek metų (taip jiems dievas priliko)
Tas pats levas ir žmogus vėl susitiko.
Tuomet levas: „Žinok tai, o žmogau galingas!
Piktesnis ir už kirtį žodis neteisingas.
Užmiršau skausmą ronos, kad ir daug kentėjau,
O piktą žodį, kurį nuo tavęs girdėjau,
Pakol mirsiu,
Neužmiršiu."

Aitvarai

Žemaičių pasaka

Ant sraunios upės, pagal ąžuolyną seną,
Vienkiemyj, daugel metų žemaitis gyveno.
Nebuvo ten aplinkui nė jokio kaimyno,
Kurio būtų taip didi ir graži šeimyna.
Pilni tvartai galvijų, javai netelp klėtyj;
Nerasti laimingesnio cielame pasvietyj.
Buvo garsas aplinkui ir visi žinojo,
Jog namus to žemaičio aitvaras dabojo.
Kaipo laktė patrobiais, ne vienas tai matė,
Ir, nutūpęs ant stogo, ką parnešęs, kratė.
Juk ir zolabai stogų nuspardyti buvo,
Ir artimiems kaimynams šiens ir javai žuvo.
Ant to garso pas žmogų atėjęs urėdas:
„Ar tu, - sako, - neturi gėdos!
Aitvarą pas save laikyti!
Kaimynams iškadą daryti!"
Atsakė žmogus, dvasioj juokdamasis savo;
„Mano aitvarai neapgavo
Nei vieno
Kaimyno,
O daugiems daug gero padarė."
Ant to žodžio urėdas tarė:
„Parodyk gi tu man aitvarus savo."
Tuojaus žmogus urėdą už rankos pagavo
Ir vedė ing prieklėtį,
Kur buvo žagrės, dalgiai ir kirviai sudėti.
„Šitai, - sako, - aitvarai, kurie viską gera
Gyvenime daro."

Arklys ir meška

Kur Nevėžis nuo amžių pro Raudoną Dvarą
Čystą vandenį savo ing Nemuną varo,
Tenai, kad vasarvidžiu saulelė tekėjo,
Juokės kalnai ir vilnys kaip auksas žibėjo,
Ilsėjos pančiuos arklys ant žolyno žalio,
Minėjo vargus savo ir sunkią nevalią:
Kaip sunkiai vakar mėšlus per dieną važiojo,
Kaip maž naktį teėdė ir maž temiegojo.
„Štai jau tek skaisti saulė ir lankos jau švinta,
Ir rasa nuo žolynų kaip sidabras krinta,-
Ir man jau reikės kelti ir prie darbo stoti,
Ir vėl ratus kaip vakar per dieną važioti."
Kad taip dūmojo arklys vasarvidžio rytą,
Staiga jis ten išvydo daiktą nematytą:
Valkiodama lenciūgą po žalius žolynus,
Vaikščiojo skardžiais kalnų meška po lazdynus.
Šokosi nusigandęs žirgelis bėrasis.
„Nebijok,- tarė meška,- nieks pikta nerasis!
Tėvai mūsų nuo amžių sandaroj gyveno,
Drauge gimė ir augo ir drauge paseno.
Štai ir dabar vienokia mus laimė sutiko:
Man lenciūgas ant kaklo, tau pančiai paliko."

Erelis, karalius paukščių ir gudrybė karaliuko

Žemaičių pasaka

Paukščiai kita kartą, seimą pasidarę,
Visi vienu žodžiu buvo susitarę,
Idant tasai tarp jų karaliūm pastotų,
Kurs lėkdams už visus aukščiau nuplasnotų,
Paukščiams lekiant, visus pranoko erelis,-
Bet karaliuks, būdams mažiausias paukštelis,
Ant erelio kytriai tylojo pakalos.

Netrukus atėjo paukščiams lydžių galas,
Nes erelis viršų gavo,
Ir visi žemyn svyravo.
Tuo tarpu karaliuks erelį paliko
Ir, aukštai skrajodams, ant paukščių sukliko:
„Aš ereliui viršų gaut neduosiu,
Aš karaliūm būsiu.“
Bet veik išsireiškė to paukščio gudrybė;
Užsidegė visų sparnuočių rūstybė:
Visi karaliuką žavinti norėjo
Ir lig sūdui stosiant kaliny tūrėjo.
Tuo metu pelėdai ir šikšnosparniui tiko,
Jog kalinio sargais podraug pasiliko.
Bet abudu snaudė, sergstams jautrus buvo
Spurstelėjo šalin ir sargams pražuvo.
Norint didžias akis pelėda turėjo,
Niekur karaliuko regėt negalėjo.
Veltui šikšnosparnis abi statė ausi,
Gudraus karaliuko niekur nesuklausė.
Ligšiol veislė paukščių ant sargų rūstauja,
Kuriuodu per dienas slėptis nepaliauja.

ŠLOVĖ ŽEMAIČIŲ

Aukšta daina

Mačiau Vilnių, šaunų miestą,
Seną mokslų gyvenimą,
Nuo žemaičių beapsėstą
Ir jų tikra sutarimą.

*

Šlovė visus sujudino
Gera tėviškei daryti,
Ir, ką amžiai pagadino,
Čėsas yra sutaisyti.

*

Daugel metų sviets rokavo,
Mūsų žemė kaip pražuvo,
Kaip užmiršo kalbą savo
Ir užmiršo, kuomi buvo.

*

Tarp žemaičių vis atgijo
Garbė tėvų ir liežuvis,
Meilė tarp jų išsiliejo,
Prasidžiugo ir lietuvis.

*

Sveiks, Ringaude, mūsų tėve!
Sveiks, Mindaugė, karaliūnai!
Garbę jūsų skelbdink, dieve,
Kuri linksmin mumis nūnai.

*

Sveiks būk, senas Gediminas!
Sveiks, Algirde galingiausias!
Sveiks, Kęstuti minėtinas,
Iš žemaičių ko stipriausias!

*

Buvot ligšiol užmiršime
Dėl daugumo neprietelių,
Štai žemaičių surinkime
Šlovė jūsų prisikėlė.

*

Prasidžiugo Lėtų šalys
Ir geruma sūnų savo,
Nesang greitai iš nevalios
Pražuvimo išvadavo.

*

Sviesi saulė užtekėjo,
Lėtų nušvito pašaliai,
Rankas ant akių uždėję,
Išsiskaidė neprieteliai.

*

Šimtabalsis garsas lėkė,
Ilgus sparnus plasnodamas,
Nepaliaudams šaukė, rėkė,
Po pasaulį skrajodamas:

*

„Veizdėk, sviete nusiminęs!
Kas ten šiaurėj atsitiko,
Lietuvos senos giminės
Pražuvime sveikos liko.“

1823 m. rugpjūčio 3 d.